ALEXANDRU SURDU

ÎN AMINTIREA TOPONIMISTULUI ADRIAN REZEANU

Ne-am despărțit de curând de ultimul mare toponimist de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti" al Academiei Române, de Adrian Rezeanu, şi, ca atare, ni s-a ivit prilejul acesta, trist în fond, de a-i aduce un ultim omagiu, lui şi profesiunii sale, pe care am considerat-o, întotdeauna, de mare elevație spirituală. Aceasta, în ciuda faptului că, de regulă, fiecare se consideră îndreptățit să emită tot felul de etimologii fanteziste ale numelor străvechi de locuri.

Când l-am întrebat pe Rezeanu despre calitățile unui toponimist, pe primul loc a fost: „– Să aibă picioare bune". Şi al doilea?, am întrebat eu. „– Să aibă ochi buni".

Şi am tot discutat despre diferite toponime şi, când treceam de prima etimologie, ne întrebam unul pe celălalt: „Ai fost acolo? Ai văzut?", şi puneam semnul întrebării, dacă răspunsurile erau negative, la etimologia presupusă, chiar dacă ea era corectă pentru alte cazuri. Căci tot de la Rezeanu am învățat că există şi posibilitatea de transfer a toponimelor dintr-un loc în altul, chiar dacă ele nu corespund cu relieful pe care îl denumesc. Adică nu poți să faci o descriere corectă a reliefului unei regiuni bazându-te numai pe toponimele din zonă, dar poți, evident, să explici toponimia zonei, chiar cu transferuri toponimice, dacă îi cunoşti bine relieful.

Rezeanu avea numeroase povestiri memorabile despre deplasările în teren pe care le făcea, în tinerețe şi la maturitate, cu echipele de toponimişti. Principial, chiar dacă dispui de o hartă bună, amănunțită a unei zone, cu menționarea multor toponime (nume de locuri, de ape, de dealuri, de localități etc.), vei constata la fața locului că sunt cu mult mai multe şi chiar mai semnificative decât cele menționate.

Majoritatea hărților amănunțite au fost militare şi urmăreau menționarea toponimelor poziționale cu importanță strategică şi cu o viziune, mai ales după inventarea imaginilor din spațiu, de sus în jos, necunoscută localnicilor, care le numeau după înfățişarea lor laterală sau de jos în sus, fără nicio importanță strategică.

Munca organizată a toponimiştilor, cum se făcea cu zeci de ani în urmă, pentru anumite zone, presupunea, într-adevăr, o prospecție prealabilă pe hartă, cum au făcut-o bulgarii, de exemplu, care au împărțit țara (ce-i drept, mult mai mică decât România) pe zone geografice cu limite pătratice trasate pe o hartă toponimică, după care au trimis sute de „investigatori" pentru „ridicarea" toponimică a zonei. Şi au făcut un mare dicționar-repertoar de toponime. Au fost şi la noi astfel

DACOROMANIA, serie nouă, XXIII, 2018, nr. 2, Cluj-Napoca, p. 165–168

BDD-A28537 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:21 UTC)

de dicţionare de toponime, fără menţionarea altor forme de relief şi, în special, a apelor; unele, făcute înainte de Unire, n-au referinţe la Transilvania.

La noi, mai ales în privinţa toponimiei Olteniei, cu care s-a început, cu mare entuziasm, s-a făcut o „ridicare" a toponimelor cu deplasări la faţa locului. Dar investigaţia a durat mult, a costat mult şi a fost făcută în multe locuri de mântuială, mai mult cu informaţii de la aşa-numiţii „statisticieni" rurali cu pregătire profesională dubioasă, căci grupurile de specialişti în toponimie erau puţine.

Oricum, ştim cum ar fi trebuit să se desfăşoare „ridicarea" corectă a toponimelor, cum o făcea Adrian Rezeanu, de exemplu. Cercetătorul trebuie să fie dotat şi cu aparatură corespunzătoare de fotografiat, de măsurat, de calculat, de desenat, de orientat etc. O formă de relief montană, de exemplu, cu denumire cunoscută, menţionată geografic sau nu, ar trebui fotografiată lateral din diferite unghiuri şi de la distanţe diferite, mai ales din localităţile de unde este vizibilă şi în care s-ar putea să aibă chiar denumiri diferite sau perspective care să-i justifice denumirea. Se înţelege că, în asemenea situaţii, sunt necesare mijloace de deplasare corespunzătoare: automobile, maşini de teren, cai şi căruţe. Dar înălţimea trebuie şi escaladată, creasta sau înălţimile, cercetate ş.a.m.d.

S-ar zice că este prea mult pentru un toponimist, care este, de regulă, lingvist, nu alpinist. Rezeanu considera, dimpotrivă, că nu este suficient şi că ar trebui escaladate şi celelalte înălţimi care mai corespund aceleiaşi denumiri, pentru a vedea asemănările şi deosebirile. Dar acest lucru nu se face, de obicei. De cele mai multe ori, toponimistul lasă „ridicarea" pe teren în seama geografilor şi a geologilor, care studiază amănunţit relieful şi rocile din zonă.

Această „scăpare" a multor toponimişti, care nu se deplasează pe teren sau îi lasă pe alţii s-o facă, a fost uneori suplinită de aşa-numita „toponimie geografică", adică „ridicată" pe teren de geografi.

Toponimia geografică suferă de multe carenţe. De cele mai multe ori, este făcută accidental, fără studii speciale asupra terenului şi fără studii comparative cu celelalte forme de relief care au aceeaşi denumire, denumiri asemănătoare sau provenite din aceleaşi rădăcini sau trunchiuri lingvistice. Se face abstracţie de investigaţiile istorice şi nu sunt menţionate formele vechi, originare ale toponimelor. De regulă, nu sunt cunoscute nici regulile gramaticale ale derivării denumirilor, nici denumirile corespunzătoare din alte limbi vechi sau moderne. Facem abstracţie de maniera de selectare a toponimelor cu semnificaţii geografice. De interes sunt „găselniţele" întâmplătoare ale unor toponime care corespund cu descrierea geografică a zonei, dar şi acestea, dacă se găsesc şi în alte locuri cu relief deosebit, trebuie însoţite de semnul întrebării despre care vorbea lingvistul Rezeanu.

Toponimia geografică nu suplineşte activitatea de teren a toponimistului, care urmăreşte alte obiective. Munca de teren nu se reduce la „ridicarea" topografică. Discuţiile cu localnicii, cunoaşterea particularităţilor lingvistice ale acestora şi culegerea toponimelor care nu figurează pe hărţi este o îndeletnicire apropiată de antropologia socială, culturală şi lingvistică şi de sociologie. Cercetările

BDD-A28537 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:21 UTC)

sociologice ale lui Gusti aveau ca scop şi „ridicarea" conversațională a toponimelor. Simpla investigație geografică, cu harta, poate să conducă la elaborarea unor studii toponimice (geografice) cu totul străine de realitatea concretă. Ce-i drept, ca şi în cazul obiceiurilor populare, este, uneori, prea târziu pentru „ridicarea" toponimelor. Situația este cunoscută şi se fac investigații pentru descoperirea persoanelor vârstnice care îşi mai amintesc vechile denumiri de locuri.

Toponimistul, față de geograf, cunoscând situația concretă a pierderii denumirilor prin uitare sau ignorare, are la dispoziție monografiile localităților pe care le consultă şi din care selectează cuvinte arhaice şi toponime uitate.

Problema este că toponimistul de profesie cercetează, ca să zicem aşa, pas cu pas, întreaga zonă, căutând să elimine cât mai multe din „zonele albe" (goale de toponime), căci este propriu atitudinii umane față de natura înconjurătoare s-o împânzească cu denumiri, începând cu cele din mediul casnic, din curte, din ogradă, din stradă, până la aglomerația toponimică a oraşelor.

Trebuie să spunem că Adrian Rezeanu a fost toponimistul care a pus bazele unei discipline cvasidistincte în cadrul toponimiei, şi anume aceea pe care a numit-o „urbanonimia", adică ştiința numelor de locuri urbane. El era, de altfel, un bun cunoscător al câtorva oraşe, mai ales al Bucureştiului, pe care le-a parcurs, cum am făcut-o şi noi, cu pasul. Deosebirea constă în aceea că Rezeanu făcea o cercetare urbanistică sistematică, putând să facă relatări detaliate şi asupra construcțiilor semnificative, şi asupra vechilor denumiri.

Dimensiunea istorică a toponimiei este fundamentală. Sunt, din păcate, puține dicționare istorice, cum este acela al lui Coriolan Suciu despre denumirile istorice ale localităților din Transilvania. Oricum, toponimistul serios, care nu vrea să se facă de râs, trebuie să cunoască şi formele vechi ale toponimelor. Aceasta, pentru faptul că toponimele de bază ale României sunt vechi şi majoritatea lor au fost transcrise în alte limbi şi din alte limbi, fiind astăzi foarte diferite de cele originare.

Toponimia României a fost utilizată cu succes pentru argumentarea nu numai a continuității daco-romane, ci şi a străvechimii preromane a populației noastre. Există şi dicționare speciale de toponime pregrecească, cum este al lui Adolf Fick, deci care se referă la denumiri anterioare civilizației miceniene, pe care le găsim cu aproape aceeaşi semnificație şi în toponimia noastră.

În legătură cu toponimele vechi sau care au caracteristici arhaice, se procedează în felul următor: este căutată forma originară care trebuie identificată ca atare sau în forme derivate printre denumirile străvechi (eventual pregreceşti), mai ales când au fost atestate istoric şi formele geografice actuale corespund semnificației originare. Se caută apoi semnificația daco-romană, respectiv latină, a unor denumiri străvechi, cu forme comparative în alte limbi înrudite cu cele traco-gete (albaneză, lituaniană, limbi scandinave) sau latine (franceze, italiene, spaniole). Se trece apoi la dicționarele de slavă veche şi la alte dicționare ale limbilor slave.

Am avut discuții cu toponimistul Adrian Rezeanu în legătură cu limbile latine periferice în care sunt păstrate şi forme arhaice, uneori asemănătoare cu cele

BDD-A28537 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:21 UTC)

româneşti. Este cazul limbii sarde, care seamănă, în anumite privinţe, mai mult cu limba română decât cu italiana. Am făcut rost de un dicţionar sardo-italian de la un cunoscut din Sardinia, care, auzindu-mă recitând în italiană nişte „versete" din *Tractatus*-ul lui Wittgenstein, a zis că am pronunţie sardă, iar când a auzit că mă cheamă Surdu, a jubilat, căci în sardă se zice „surdu", nu „sordo", ca în italiană. I-am spus că mă interesează un dicţionar al limbii sarde şi a promis că mi-l trimite. Şi, dovadă că nu era italian, chiar mi l-a trimis. Acum se găseşte printre miile de cărţi rămase de la Adrian Rezeanu, majoritatea de lingvistică şi toponimie, dintre care 14 sunt dicţionarele toponimice ale lui Rezeanu referitoare la Oltenia şi Muntenia, la care se adaugă 17 volume din domenii învecinate, mai ales de istorie şi toponimie, despre unele zone din Maramureş şi Ţara Oaşului.

Un toponimist adevărat trebuia să ştie multe, căci numele de locuri sunt dintotdeauna şi se găsesc pretutindeni şi, fireşte, trebuie să fie atent la tot felul de mistificări etimologice. Rezeanu le ştia pe majoritatea, şi pe cele „slaviste", după care toponimele noastre provin din limba slavonă, şi pe cele „maghiariste", unele fiind infirmate chiar de către lingviştii maghiari (Ferenc Bakos). Dacă un toponim românesc se găseşte şi la slavii sudici, nu este neapărat de origine slavă, ci poate fi inversă preluarea, dacă nu se găseşte şi la slavii nordici.

Toponimia României, cu predilecţie cea a Olteniei şi Munteniei, dar şi cea a Maramureşului şi Ţării Oaşului, i-a întărit lui Adrian Rezeanu convingerile naţionale şi l-a îndemnat să fie un mare susţinător al românilor şi, mai ales în ultimii ani, al ortodoxiei. A cercetat arhivele pentru a dovedi originea ortodoxă a populaţiei din zonele apropiate de graniţa cu Ungaria şi, în special, din zona Bixad, aducând, în câteva lucrări, dovezi despre asuprirea şi crimele comise împotriva românilor din aceste zone. Evenimente, considera Adrian Rezeanu, care ar trebui să fie cunoscute mai ales acum, în anul Centenarului Unirii.

Pentru bogata sa activitate de toponimist autentic, poate cel mai elevat din ultimele decenii şi ultimul de la Institutul de Lingvistică bucureştean, l-am propus pentru acordarea indemnizaţiei de merit. N-a mai apucat să se bucure de aceasta, căci s-a grăbit să ne părăsească. Să aprofundeze, în felul său, legătura cu pământul care i-a dăruit, prin diversitatea formelor sale şi a mulţimii fără de sfârşit a numelor de locuri, satisfacţia unei profesiuni care merită cu prisosinţă elogiul nostru.

Academia Română
Bucureşti, Calea Victoriei, 125

BDD-A28537 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:21 UTC)